కౌతుక రేఖలు

మాఘమాసం వచ్చింది. పచ్చని తోరణాలు పెళ్ళి పందిళ్ళు రోజుల్నే మార్చేసి ఆనందంగా వుంటుంది. చెవులకు ఎప్పుడూ మంగళవాద్యాలే వినబడుతాయి. కళ్ళకు ఎప్పుడూ శుభకార్యాలే కనబడుతాయి. మంచిమాటలే తరచూ వింటూ వుంటాం. క్రొత్త పెళ్ళికూతుళ్ళు, కొత్త పెళ్ళికుమార్లు. ఆ రోజుల్లో పెళ్ళివారుకాని ఇంటివారుండరు. ప్రతిఒక్కరికి వాళ్ళకో- వాళ్ళింట్లోనో, వారి బంధువులకో, స్నేహితులకో- ఎవరికో ఒకరికి ఎక్కడో అక్కడ పెళ్ళిళ్ళు జరుగుతూనే వుంటాయి. ఏదో మిషమీద ప్రతివారూ పెళ్ళి ప్రయాణాలు అవుతూనే వుంటారు. శుభలేఖలు పునిస్త్రీల ముఖాల్లా పిలుస్తూంటాయి.

అందరూ అనందంగా గడిపే ఘడియలు, కన్యాదానంతో ఆ కన్యతాలూకు భవిష్యత్తును తల్లిదండ్రులు ధారపోసే రోజులు అమూల్యమైనవి, విడువలేనివి. అతిరూపము, అపురూపము లయినవి. ఒక కన్యను ఒకరి సుఖంకోసం, ఒకరి జీవితంకోసం, ఒకరి ఆనందం కోసం, ఒకరి ఉపయోగం కోసం సర్వాధికారాలతోనూ సదా దానంచేసే శుభదినాలు -ఆశకు ఆధారం. భగవంతునికి ఆలయం. అలాగే ఒకరికొకరు అవసరం.

వత్సరాలు గడిచిపోతున్నాయి. శుభముహూర్తాలను గుత్తికొన్న మాసాలు వస్తున్నాయి. ఎప్పటికప్పుడు ఎప్పటి

లాగే వివాహాలు జరుగుతున్నాయి. యువతులకు, యువకులకు పెళ్ళిళ్ళు జరుగుతూ వుంటాయి. ఆనందం ఎరిగి తిరిగి అనుభవించమంది. ఎప్పటికప్పుడే క్రొత్తగా, సరిక్రొత్తగా ఆహ్వానిస్తుంది. వస్తుంది. ఆ అదృష్టాన్ని వరించినవాళ్ళు జగన్మోహిని నిజహస్తంతో పోసిన అమృతాన్ని తాగినవాళ్ళు. అమృతం నోటివరకూ వచ్చి దేవదానవుల దొమ్ములాటలో క్రిందబడి– నేల కింకిపోయి చెడిపోయిన దురదృష్టవంతులకు యిటువంటి శుభక్షణాలు లభించినా అదృష్టం నిలబడదు. వారు పాపాత్ములు.

తన యిరవై అయిదేళ్ళ జీవితంలోనే– చంద్రం ఇద్దరి పూర్తిజీవితాలను చూసేడు. అనుభవించేడు. అదృష్టాన్ని వదిలి దురదృష్టవంతుడైనాడు. ఇద్దరు భార్యలు. అయినా, ఇంట్లో ఎన్నడూ పోరులేదు. వారు ఒకరితో ఒకరు జగడమాడుకోరు. ఒకరిపై ఒకరు చాడీలు చెప్పుకోరు. ఎంతో అన్యోన్యంగాను, నిశ్చలంగాను, శాంతంగాను వుంటారు. ఆమౌనమే చంద్రాన్ని మనిషిలోకంలోంచి వేరుచేసింది. రోజూ భార్యలిద్దరూ ఎదురుగుండా కనబడతారు. కాని– రెండు నక్షత్రాల్లాగ– రెండు బహుమతుల్లాగ– రెండు చిత్రాలలాగ– రెండు ప్రబంధాలలాగ– రెండు అంకాలలాగ– అమాయకంగా, ఏమిటేమిటో చెబుతూ ఏదో చూస్తూ, అడుగుతూ, గోడకు వ్రేళ్ళాడుతూ వుంటారు. తను యింట్లోవుంటే కుడిప్రక్క– ఒక జీవితం, ఎడమప్రక్క– మరొక జీవితం ఆ మధ్యలో తనొక జీవచ్ఛవం.

నిశ్చలం లేని వయస్సు, నిర్ణయంలేని మనస్సు.

ఆ చిత్రాలకున్ను వెనకగోడకును మధ్యనున్న చీకటి తన హృదయంలో వున్న వెలుగు.

ఆ ఇద్దరి ఆకారమూ తన కపురూప మయింది. ఆ చూపులు చిత్రవధ చేస్తూ వుంటాయి. ఆ వెనక చరిత్ర వ్యథపెడుతూ వుంటుంది. అలా చూస్తూ భరించలేడు; చూడకుండా వుండనూ లేడు. హృదయం రెండు ముక్కలయింది. ఒకటి ఒకామెది, రెండవది రెండవ ఆమెది. ఒకదానితో ఊపిరితీస్తే రెండవదానితో ఊపిరి వదుల్తాడు. వారిని ఇంక మరచిపోవడానికి కాలం లేదు.

ఆ యింటి పరిసరాలు చూస్తేనేచాలు వారిద్దరూ జ్ఞాపకానికి వస్తారు. చక్కగా పెంచిన చామంతిమొక్క, కెంపులా మెరిసే ఎర్రనిచీర, తన మంచంమీద ఆ రెండు పేర్లూవున్న తలగడా, ఆమె ఒకసారి సర్దడంలో జారిపడిపోయిన పువ్వులకూజా, మోచేతులవరకూ ఉండే జాకెట్టూ చూసినపుడూ, ఎక్కడయినా వెల్లుల్లిపాయల పోపువాసన ఘాటుగా వేసినపుడూ మొదటిభార్య జ్ఞాపకానికి వస్తుంది.

ఆమె వ్రాసిన చాకలిపద్దుల పుస్తకం— టేబిలుమీద అద్దం, ఆ వెనక గోడమీద కాటుకమరకలు చూస్తే రెండవ భార్య జ్ఞాపకానికి వస్తుంది. ఆమె ఆ లేతచేతుల్తో గోడమీద వ్రాసింది కాటుక కాదు. తన నుదుటమీద ఒంటరిబ్రతుకు. తనకు భవిష్యత్తులో నిష్ప్రయోజనమయిన జీవితం. ఆమె అతని కళ్ళల్లో కాటుకవంటి చీకటి, అంత నల్లటి అంధకారం వ్రాసిపోయింది. ఆమె పరిపాటిగా పాడిన పాటలు అప్పుడప్పుడు కూనరాగాలలో తనకే దొర్లుతూవుంటాయి.

గాలికి తలుపులు మూసుకుపోతే తలంపుకి వస్తారు. వాళ్ళు సారెకి తెచ్చుకున్న గ్లాసులలో మంచినీరు త్రాగితే తాను నీరయిపోతాడు. వాళ్లు ఉపయోగించే ప్రతివస్తువూ ప్రతినిమిషం వాళ్ళను మరచిపోనివ్వకుండా ప్రత్యక్షం చేస్తూంటాయి.

ఒకొక్కరాత్రి యిద్దరూ చెరొకప్రక్కా వున్నట్లు కలలో అనుకుంటాడు. త్రుళ్ళిపడి లేస్తాడు. బిక్కచచ్చిపోయి ఎదురుగుండా పటాలవైపుచూచి బోరున ఏడ్చి, నిద్రరాక, ఎక్కడికోపోయి ఎలాగో కాలాన్ని చంపుకుని తిరిగివస్తాడు.

కావలసినంత డబ్బు తెస్తాడు కాని— కావలసిన సుఖం, కోరుకున్న జీవితం లేదు.

భార్య చనిపోగానే, తిరిగి పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేస్తామని ఆడపిల్లలు గలవాళ్లు వచ్చేరు. కొందరిలో వ్యత్యాసం అట్టే లేకపోయినా ఒకసారి పరీక్షపోతే పోయినట్టే, మరో పెళ్ళి చేసుకునే వయస్సు వున్నా అప్పట్లో మళ్లీ చేసుకోవాలని వుండదు. అయినా పైవాళ్లు, బంధువులు, స్నేహితులు, తల్లిదండ్రులూ ఊరుకోరు. వద్దంటున్నా వంచి చేస్తారు. కొన్ని విషయాలబట్టి చూస్తే చేసుకోనవచ్చునుగాని దానివల్ల ఎన్ని యిబ్బందులు? ఎన్ని సంసారాలు? ఎన్ని బాధలు? ఎన్ని భేదాలు ?

ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో తిరిగి పెళ్ళిచేసుకోవచ్చునా, కూడదా? అన్నది చికాకుప్రశ్న. ఎటూ తేల్చలేని విషయం. మొదటిపెళ్ళానికి పిల్లలున్నట్లయితే వారిని చూడ్డంకోసం చేసుకోక తప్పదు. ఆతర్వాత ఏ హెచ్చుతగ్గు వచ్చినా సవతి

ప్రేమ చూపుతూందని భార్యనుకాని, పిల్లలనుగాని ఏమీ అనలేదు—జట్టీలు, మనస్పర్థలు, నరకం—మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకోవాలని లేకపోయినా మనిషికాబట్టి చేసుకోకుండా వుండలేడు. పిల్లలులేనివాడయితే చేసుకోవచ్చునుకాని దానికీ కొంత మితి వుంటుంది.

మారుపెళ్ళివాడయితే తక్కువ కట్నానికి వస్తాడని, ఒకదగ్గర స్థిరపడి వుంటాడని, అత్తవారితో అట్టే స్పర్థలు పెట్టుకోడనిన్నీ యిలాటివెన్నో సౌకర్యాలు వుంటాయన్న నమ్మకంతో ఎన్నోపెళ్ళికయినా, పిల్లలున్నా, లేకపోయినా సిద్ధపడి వస్తూంటారు ఆడపిల్లలుగలవాళ్ళు.

రెండోభార్య పోయి కొన్నినెలలయినా దాటకండానే చంద్రానిక్కూడా కన్యాదానం చేస్తామని ఎంతోమంది వచ్చేరు. చంద్రం ఆ పరిస్థితుల్లో ఏవిధంగా వున్నాడో, ఎంత బాధపడుతున్నాడో పైవాళ్ళకు తెలియదు. ఇలా వచ్చిన వారిని కొందరిని తుల్లి కసిరి పొమ్మన్నాడు. కొందరితో తను తిరిగి పెళ్ళిచేసుకోనని చెప్పేశాడు. మరికొందరితో—'మీకు సిగ్గులేదా! మీ కూతుర్ని అడిగే చేస్తున్నారా? ఈ మూడో పెళ్లి సంబంధకోసం ఎందుకలా ఎగబడతారు?' అనికూడా చికాకుతో అనేసేవాడు. కాని ఆప్తులూ, స్నేహితులూ వెనకనుండి ఊరుకోవడంలేదు. ఎన్నోవిధాల చెబుతున్నారు!

మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకుంటే తప్పులేదని, చిన్నతనంలోనే విధిబాగులేక యిలాగయితే ఏంచేస్తామని, జీవితాంతమూ ఒక్కడూ బ్రతకడం ఆ వ్యక్తికిగాని, ఎవరికిగాని మంచిది కాదని, పెద్దవాడయి, నలుగురిపిల్లలను కని, వంశంనిలిపే

బాధ్యత అతనిపై వుందని, యింకా అతనితోటివారికి పెళ్ళిళ్లు కాలేదని యీ వృధ్ధతంలో అత నిలావున్నా ఆ తర్వాత భార్యలేకుండా జీవించడం తరంకాదని- యిలాటి వెన్నో ముందు జరుగబోయేవి చెప్పేరు.

ఇవన్నీ వినగా చంద్రం మనసులో మహాయుద్ధం ప్రారంభమయింది—

—అవును; తను— భార్యసహాయంలేందే మిగతా జీవితం గడుపగలడా? తన దురదృష్టం అలావుందిగాని తను గడిపిన జీవిత మనగా ఎంత? తను చవిచూసిన ఆనంద మనగా నెంత? తను అనుభవించిన సుఖ మనగా నెంత? ఇద్దరు భార్య లంటే హృదయంమీదనుంచి నడిచిపోయేరుగాని, తన సంతోషానికి, ఆనందానికి, జీవితానికి తృప్తి ఏదీ? త నేమీ ముసలి వాడై పోలేదే! చెప్పకపోతే పెళ్ళిఅయినవా డనికూడా ఎవ్వరూ అనుకోరే!

చనిపోయినవారితో చనిపోయే ధైర్యం మనకు లేదు. వారితో సంబంధంలేకుండా బ్రతుకుతూ వారికోసం ప్రాకులాడడం ఏం లాభం? ప్రాకులాడమని వారు కోరేరా? వారి కోసమని చెప్పుకొంటూ బాధపడటం ఎందుకు? కాబట్టి బ్రతికినంతకాలం వృధాగా జీవించి అనుభవించవలసినదానిని వద్దని ఒంటెత్తు జీవితం—ఎందుకూ పనికిరాని బ్రతుకూ ఎందుకు బ్రతకాలి? ఏం ప్రయోజనం?

వారితోనే సుఖం అని అనుకుంటే—యీ జీవితం వారితోనే చాలించవలసింది. కాని అటువంటి త్యాగం అప్పుడు చెయ్యలేక స్వార్థంకోసం జీవించి యిప్పుడు పైకి వారి

కోసమే అనీ, వారినే నమ్మాననీ, వారే నాసర్వస్వం అనీ, వారితోనే నేనూ చనిపోయేననీ, జీవిస్తూ అసమర్థతను చెప్పుకోవడం మంచిదా? ఒకామె పోయేక రెండో ఆమెను పెళ్ళాడాడా, లేదా? ఎందుకు? కేవలం స్వార్థానికి. అలా పెళ్లాడకుండావుంటే బ్రతకగలిగివుండేవాడేనా? పెళ్లాడినపిదప పెళ్ళిచేసుకోవడం అవసర మనే తోచింది! ఒక్కరినే నమ్ముకుంటే మొదటిభార్యతోనే తనూ జీవితం చాలించవలసింది గాని, ఎప్పుడయితే రెండవదానినికూడ నమ్మాడో అది పోయేక మూడవదానిని నమ్మితే నేం?

ఒకరికోసం ఒకరు కాచుకుని వుండరు. అలాగయితే ఆ ఇద్దరూ ఎందుకు విడిచిపోతారు? ఇంక అతడిసుఖం అతడు చూసుకోనక చేసేదేమిటి! అందులో తప్పేముంది? అలా చేస్తే చనిపోయిన యిద్దరికీ జరిగే ద్రోహంగాని, అపరాధంగాని ఏముంది? తను పెళ్లి తిరిగి చేసుకోననంతమాత్రంలో వాంఛ చంపుకోగలడా! పసిపాపకు పాలుకావాలి, చిన్నవాళ్లకు చదువు ఆటలూ కావాలి, వృద్ధులకు విరామమూ—చావు కావాలి. వయసునుబట్టి ఆయా అవసరాలుతీరడం ముఖ్యం. అలాగే వయసులో వున్నవాళ్లకు వివాహం కావాలి. స్త్రీకి పురుషుని అవసరం, పురుషునికి స్త్రీ అవసరం కావాలి. వాటిని నిగ్రహించి వ్యతిరేకంగా వెళ్ళడమన్నది సామాన్యం కాదు. అలా వెళ్ళవలసిన అవసరంకూడా లేదు. ఆయా కోర్కెలు ఆయా వయస్సులలో కలగడం ప్రకృతిసిద్ధం. సహజం. అందులో మనిషితాలూకు తప్పేమీలేదు. వాంఛను సహజంగా మంచిపద్ధతిలో తీర్చుకోక చాపల్యంచేత కక్కుర్తి

పడితే అసహజం, అనర్థం. తర్వాత ఎన్నో బాధలు పడవలసి వస్తుంది.

వయసుమీరిపోయి, శక్తికోల్పోయి అసమర్థుడై కాటికి కాళ్ళుచాచుకొని— కేవలం అధికారంకోసం, ఆస్తి కోసం, అలవాటుకోసం, పైవాళ్ళకోసం, స్వార్థంకోసం, గొప్పకోసం, మరో ఉపయోగంకోసం వయసుగల అమ్మాయిలను పెండ్లాడి వారిని పొందలేక, పొందనివ్వక, తను నిర్వర్తించవలసినది చేయలేక వారి జీవితాలను నాశనంచేస్తే అన్యాయం కాని— తన కేం? అయినదంతా మరచిపోయి మళ్ళీ జీవితంలో మూడుపూవులూ ఆరు కాయలుగా ఆనందించి హాయిగా బ్రతకాలంటే మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకోవాలి. అంతకనాన్న వేరే చేయగలిగింది లేదు.

అని యిలా ఆలోచించుకుని తిరిగి వివాహం చేసుకోవడానికి చంద్రం సన్నాహపడ్డాడు.

ఒక దృష్టితోచూస్తే చంద్రం అదృష్టం బావుందనే అనవచ్చు. స్వార్థబుద్ధితో దేనికీ సంబంధంలేకుండా ఆలోచిస్తే— ఎప్పటికప్పుడు క్రొత్తఆనందం అనుభవించే అవకాశం ఏదోవిధంగా లభిస్తూంది. కాని, ఆడవారికికూడా ఆ వాంఛ వుంటుంది. క్రొత్త క్రొత్తనే కోరుతుంది. వయసు ముదరక పోయినా వాడబడిన వస్తువు అయిపోయింది. ఇంకేమవుతుందో? ఎలా వుంటుందో? అన్న ఆతృతలోగల ఆనందం— క్రొత్తలో తెలియనిస్థితిలో అందుకోసం వెతికే క్రొత్త క్రొత్త ప్రయత్నాలూ ఉభయత్రా వుండవు. కన్యఅయిన అమ్మాయికికూడా ఆ కోర్కె— క్రొత్తనే కోరుతుంది. అది

సహజం. అయినా సిగ్గు, ఓర్మి, శాంతం, నిర్బంధం, మొహమాటం, భయం, బలవంతం, అస్వాతంత్రం వీటన్నిటి వల్లనూ ఆమె ఏమీ పైకి అనదు, అడ్డు చెప్పదు, ఆలసించదు. ఆ తర్వాత అనుభవించి అలవాటయి పరిపాటయి అంతేననుకుని ఊరకుంటుంది. అనుభవంలో తేడా వుండక పోయినా 'ఆశ' అంటూ వుండనేవుంటుంది. అందులో ఏమున్నదో అనేదే ఆ 'ఆశ.' ఇలాంటి సందర్భంలో రెండో పెళ్ళివాళ్లు విధవలయిన ఆడవారినే పెళ్ళాడితే బావుంటుంది. హెచ్చుతగ్గు లుండవు. ఈర్ష్య, ఆశ కొంతవరకూ తగ్గవచ్చును. కాని అదెవరికీ యిష్టముండదు. అంత తెగించడానికిగాని, అంత మంచిపనిచేయడానికిగాని ఎవరూ సిద్ధపడరు. ఆడది భర్తపోతే కోర్కెలను చంపుకొని వుండవలసిందే. మగవాడేంచేసినా తనలో మార్పు అట్టే వుండదు కాబట్టి పైకిరాదు. కాని అదే ఆడది చేస్తే ఫలితం ఆమెలోనే ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తుంది. అందరికీ తెలిసిపోతుంది.

ఆ మాఘమాసంలోనే ఒక శుభముహూర్తంలో చంద్రానికి మూడో పెళ్లి యథావిధిగా జరిగింది. ఆమె తన తోనే వెంటనే వచ్చేసింది.

మూడోసారి క్రొత్తగా గదిలోకి వెళ్ళాడు— కాని ఆమెను అంతా క్రొత్తేకదా! తలవంచుకొని అలాగే తలుపు దగ్గర నుంచుంది. ఎవ రామె? మొదటి భార్యా? రెండో భార్యా?... కాదు... మూడో భార్య!— కాని ఆ స్వభావం, వైఖరి, ప్రవర్తన, సిగ్గు - అంతా ఏమీ మార్పులేదు. మనుషుల్లో తేడగాని వారిప్రవర్తనలోనూ, స్వభావంలోనూ,

ఆచారాల్లోనూ మార్పులేదు! ఆ సిగ్గు, ఆ మార్దవం, ఆ ముగ్ధత్వం, ఆ అందం- ఆ వణకు, ఆ భయం, అంతా అందరూ ఒకటే- అది స్త్రీకి సహజగుణం. అది ఎక్కడయినా ఎప్పుడయినా ఒక్కలాగే వుంటుంది. ఆమె కా ఒంటరితనం క్రొత్త. తినబోతూ రుచిచూడడం క్రొత్త. అటువంటి సిగ్గు క్రొత్త. అటువంటి సందర్భం, సమయం క్రొత్త. మగవారు క్రొత్త. ఆమె భావం క్రొత్తది. అనుభవం క్రొత్తది. అన్నీ క్రొత్తవి. కాని తనకో! అనుభవించడం తెలుసు. అందులో క్రొత్త తనకు పాత. క్రొత్తను వెతుక్కుంటూ ముందుకలిగే ఆనందాన్ని ఎదురుచూస్తూ ఇప్పుడు కొత్తగా అనుభంచలేదు.

మొదటి భార్య లిద్దరూ ఆమెలో కన్పించడం మొదలెట్టేరు. కాని తనకే వింతకలిగింది. ఇంకా మొదటి ఇద్దరినీ యీమెతోగాని, యీమెను వారితోగాని పోల్చడ మెందుకు? ఎందు కలా అనిపిస్తుంది?

మూడవభార్యతో సఖ్యం చేసుకున్నాడు. ఆమె ఎంత మంచిది అనుకున్నాడు. ఆమెతో ఎప్పుడూ తను తన మొదటి భార్యల ఊసు యెత్తలేదు. ఒకసారి ఆమె అడిగితేనే అంతా చెప్పేడు. ఆమెకు చికాకు కలిగించే మాటలెన్నడూ అనలేదు. ఎప్పుడయినా జ్ఞాపకానికి వస్తే తనే తలచుకు విచారిస్తాడు. కాని పూర్వంలా అంత బాధ అనిపించలేదు. ప్రత్యక్షంగావున్న ఆనందంముందర పరోక్షంలో జరిగింది మరిచిపోవడం కష్టంకాదు.

రోజులు వెళ్ళిపోతున్నాయి. ఉద్యోగంచేసి ఇంటికొచ్చాక పలుకరించేవాళ్ళు, మనసిచ్చిమాట్లాడేవాళ్ళు, తన

సుఖం కోరేవాళ్లు, తను బాధపడితే తామూ పడేవాళ్లు వున్నారుకాబట్టి చంద్రం మనిషి లోకంలో తిరిగి పడ్డాడు. అతనిలో చైతన్యం వచ్చినది. చురుగ్గా ఉన్నాడు. అతనూ కలిసి భార్యా ఎక్కడికి వెళ్లినా క్రొత్తదంపతుల్లాగే వున్నారు, యీడూ జోడూగానే వున్నారుగాని తేడా ఎవరికీ తోచలేదు.. వారిస్వభావాల్లోకూడా భేదాలు లేవు. ఆమె ఎన్నడూ ఏ విషయంలోనూ కించిత్తూ శంక కలిగించలేదు. ఆమెకే విధమయిన లోపమూ కనిపించలేదు.

ఆమె కాపరానికి వచ్చిన రెండు మూడు నెలలలోనే ఆమెలో మార్పు వచ్చింది. ఆమెలో ఏదో క్రొత్తదనం పొడసూపింది, ఆమె ఎంతో సిగ్గుపడిపోయింది. ఆమెకు పనిలో బద్ధకం. ఆయాసం, నిద్ర ఎక్కువయింది, చిరుతిళ్లు తినడం లావయింది. అతడు చాలా ఆనందించేడు. అతని మూడురోజుల వంటబాధ తప్పిపోయింది.

ఏడోనెలను పుట్టింటివారు ఆమెను తీసుకువెళ్ళారు. ఆ తర్వాత రోజులు, ఆమె, ఆమె ఆరోగ్యం, పుట్టబోయే పిల్లలూ తలంపుల్లో అతనికి సులువుగా గడిచిపోయాయి.

ఉత్తరం రాగానే ఆతృతతో బయలుదేరి వెళ్లాడు. ఇంటో ఎక్కడా గట్టిగా మాటలు లేవు. భార్య పడుకొని వుంది. అత్తగారూవాళ్లూ పెరట్లో ఎక్కడో వున్నట్లున్నారు. మెల్లగా వెళ్లాడు. అతనిని చూసి ఆమె బరువయిన కంటి రెప్పల్ని కొంచెం మీదికెత్తుతూ చిన్న నవ్వు నవ్వి కొంచెం జరిగింది.

చంద్రం పక్కలో కూర్చున్నాడు. ఆమె బాధపడు

తున్న ట్టనిపించి తల నిమురుతూ అడగా లనుకునేప్పటికీ ఆ బాధను కనబడనివ్వకుండా అణచుకుంటూ 'మీ రలా తిరిగివద్దురూ, ఇక్క డెందుకు? యిలాటప్పుడు?' అని అంది— చేతికున్నగాజులు గలగలలాడేయి. ఆ శబ్దం విని చంద్రం పారిపోయేడు.

"ఏమోం! నే నుండకూడదా?... ఒంట్లో ఎలా వుంది?" అని అడిగాడు.

"అ దేమిటో భయమేస్తోంది!" అని కంట నీరుపెట్టుకున్నది. రెండుచేతులతోనూ ముఖంకప్పుకొని చంద్రవైపు చూడలేకపోయింది.

చంద్రం ఆమెను ఓదార్చేడు. ఇంతలో మంత్రసానిని వెంటబెట్టుకొని మామగారు రాగా బయటికి వచ్చేశాడు. పరధ్యానంగా వున్నాడు. తనకు తెలియని ఆవేదన, ఆతృత, భయం అతణ్ణి వశంచేసుకుంటున్నాయి. తన సర్వావయవాలు గదివైపు తిరుగుతున్నాయి.

చంటి పిల్లాడి ఏడ్పుకోసం యివతల చంద్రం, యింకా కొందరూ కాసు కూర్చున్నారు.

ఇంతలో గదిలో కోటిగొంతుకలు గొల్లుమన్నాయి. గది గొల్లుమంది. గోడలు గొంతెత్తి ఏడ్చాయి. తలుపులు ఏడ్చేయి. ప్రతిస్తువు బావురుమంది. ఇల్లంతా గొల్లుమంది. మనుష్యుల ప్రాణాలు ఏడ్చేయి. చిన్నపిల్ల ఏడుపే లేదు- ఇవతల అందరూ గుండెలు బాదుకున్నారు. చంద్రం కొయ్యబారిపోయినాడు. చంద్రం భార్య మంచంమీద కొయ్యఅయింది.

కష్టం అనుభవించింది కాని ఉపశాంతి నిచ్చేబిడ్డను

కంటితో కూడా చూడలేదు. నిశ్చలంగా, నిశ్చితంగా, శాంతంగా మంచంమీద పడివుంది. ఆమె మాతృహృదయం పసిపిల్లడివైపు ప్రాలలేదు. ఆమెచల్లనిచేతులు పసిపాపను తాకి తీసికోలేదు. ఆమె రొమ్ములనుండి అమృతం పొంగి బయటకు రాలేదు. ఆమె ఒక కంటితో పిల్లను, మరో కంటితో చంద్రాన్ని చూచి ఆనందించలేదు.

చంద్రం చెప్పలేనిస్థితిలో వున్నాడు. భార్యదగ్గరికి పోయి గుండె చీల్చుకున్నాడు. ఆమె మంచానికి తల బాదు కున్నాడు. అక్కడ ఓదార్చేవా రెవరూ లేరు. ఆ దుఃఖం ఓదారిస్తే పోదు. ఏడవాలి— శరీరాల్లో ప్రాణజలం యింకి పోయేవరకూ ఏడవాలి!

ప్రేమించలేని తల్లినుండి పిల్లను వేరుచేశారు- అంతే. ఆ పిల్లసంగతి ఎవరిక్కావాలి! అయినా విధి. కాని- ఆ పిల్ల కళ్లువిప్పేక కావలసినప్రేమ లభించలేదు. బ్రతకడానికి కావలసిన భాగ్యం కలుగలేదు. తనశరీరాన్ని పెంచే తల్లిచేతులు లేవు. ఆశీర్వదించే చేతులు తల నిమురలేదు. ఆదరించే ఆధారం ప్రక్కన లేదు. జీవించే వాతావరణం చుట్టుప్రక్కల లేదు. మంచానికి ఎటు ప్రక్క చూసినా శూన్యం. శూన్యంలో జీవి బ్రతకలేదు. కొన్నిగంట లుండి తల్లిని వెదుక్కొంటూ, ఆమె దయకోసం ప్రాకులాడుతూ ఆమెబడిలోకి పోయింది. పిల్లను తల్లికి అంకితంచేశారు.

చంద్రానికి యిది క్రొత్త కాదు, పూర్వంలాగే మూడో సారి మూడోజీవితాన్ని కాష్టానికి తీసుకువచ్చాడు. మూడు జీవితాలు తనచేతుల్లో కాలం చాలించేయి.

"అయ్యో! త నెందు కింకా బ్రతికాలి? బ్రతకక ఏం చేయడం? ముగ్గురి పూర్తిజీవితాల్ని తనకోసం బలిచేసేడు. అంచేత వారందరి జీవితాలూ కలిసి మూడువందల ఏళ్ళు తను బ్రతకాలి! ఈ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం అన్నాళ్ళూ అనుభవించాలి. తన బ్రతుకు కాలింది! ఎవరికి ఉపకారం? భార్యలతో సహా వారి వారి తల్లిదండ్రులకు, అందరికీ, ఎంత మందికి క్షోభ కలిగించాడు? ఎంతమంది తనను తలచుకొని ఏడుస్తున్నారు? ఎంతఘోష తనపై నుండి హోరుపెడుతూంది? అవును! వారిచావులకు తనే కారణమేమో? తనను పెళ్లాడక పోతే వారందరూ హాయిగా పూర్తిగా బ్రతుకుదురేమో! తన జాతకం, తన వ్రాత అటువంటిది. తనను పొందిన అందరూ అలా అవుతూవుంటే ఆ తప్పు తనదికాక మరెవరిది? తను రాక్షసుడు. బహిరంగచిహ్నాలు లేకపోయినా ముగ్గురిని చల్లార్చిన తను హంతకుడు. తనకు శిక్ష లేదు. కారణాలు లేవు కాబట్టి యీ లోకంలో శిక్ష తనపై లేదు. శిక్ష లేకపోతే పశ్చాత్తాపం లేదు. పశ్చాత్తాపం లేకపోతే పాపంపోదు. తను కలకాలం యిలాగే బ్రతుకుతాడు—పుణ్యాత్ముల చావుల్నిచూస్తూ యీర్ష్యతో యిలాగే బ్రతుకుతాడు."

ఇలా ఆలోచిస్తూనే కర్మ జరిపిస్తున్నాడు. ఆఖరికి ఆమెనుకూడా తగలెట్టాడు. ఏ ముంది? ప్రతిజీవితానికి విధి ఏమిటి? బ్రతికున్నన్నాళ్ళూ సుఖం ఒకరి కివ్వడం, తను పుచ్చుకోవడం— తృప్తిపడి జీవితం చాలించడం. అంతే, అలాగే యీమెకూడా వచ్చింది. తన కార్యం తను నిర్వహించింది. అంతలోనే సంతుష్టిపొంది వెళ్ళిపోయింది. ఇంక తన శరీ

రంలో ఏ భాగంలోనూ ఏ కోశానా మరి ఏ కోరికా లేద న్నట్లు మిగలకుండా బుగ్గి అయిపోయింది.

అందరికి కూడా ఎక్కడో అక్కడికి తృప్తిఅన్నది వుంటుంది. అది పొందినతర్వాత మరి వాంఛించరు. హాయిగా ఆనందంలో లీనం అయిపోతారు. కాని తనకు అది లేదు. తనకు తృప్తి లేదు. ఒక ఆశ లేదు. అంతం లేదు. తను ఆనం దించి ఆనందంలో అంతాన్ని చూసి తృప్తిచెంది హాయిగా ఉండలేదు. తనకు ఎన్నో ఆనందాలు, అందాలూ కావాలి. దానికి ఒక లక్ష్యం లేదు. అందుచేతే తనకు ఏ అందమూ, ఏ ఆనందమూ, ఏ వస్తువూ పూర్తిసుఖాన్ని యివ్వలేదు. తన బ్రతుక్కి కట్టుబాటు లేదు. సహజత్వం లేదు. ప్రయో జనం లేదు. ఒక క్రమం లేదు.

ఆమెతో పడి ఆ మంటలోసహా చస్తేనో? అబ్బా! భయం. చావుమీద కోపం, ప్రాణంమీద తీపి!— కాదు—తను చస్తే ఆ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం ఎవ డనుభవిస్తాడు. తనను దుఃఖం దమనే పుట్టించేడు? లోకంలో దుఃఖం అంతా తనే అనుభవిస్తాడు.

ఒక్కొక్క యిల్లు ఒక్కొకరికి అచ్చిరాదు. కొన్ని కొన్ని వస్తువులు కొందరికి అచ్చిరావు. ఒక్కొక్క ముహూర్తం ఒక్కొక్కరికి అచ్చిరాదు. ఒక్కొక్కరు పుడితే ఒక్కొక్కరికి అచ్చిరాదు. అలాగే చంద్రానికి వివాహం అచ్చిరాదు. అతనికి పెళ్ళాలు అచ్చిరారు.

మొదటి యిద్దరు భార్యలూ హృదయంలో రెండు

భాగాలు ఆక్రమించుకుంటే యీమె హృదయమంతా ఆక్ర మించుకుంది.

చంద్రం ఒక్కసారిగా పూర్తిగా మారిపోయేడు. అన్ని విషయాలు మరిచిపోయి ఒంటరిగా బ్రతుకుదామనుకున్నాడు. మరి పెళ్ళిప్రసు ఎత్త దలచుకోలేదు. అతనికి పెళ్ళి అంటే చావంత భయం పుట్టింది. తను చేసే చేష్టలమీదే చైతన్యం లేదు. ఏ నిమిషానికి ఎలా మారుతాడో తనే ఊహించలేదు. ఆ భార్యల్ని జ్ఞాపకం చేసే ప్రతివస్తువూ అమ్మేసేడు. పటా లన్నీ పెట్టె అడుగుల్లో దాచేసేడు. తన గదిలో చిన్నచాప, కొద్దిగా అత్యవసరమయిన సామాన్లు వుంచుకున్నాడు. కాని శరీరంలో నరనరాల్లోనూ వున్న ఆ ముగ్గురినీ ఎక్కడ తీసి పారవేయగలడు? ఎంత ప్రయత్నించినా వాళ్ళు జ్ఞాపకానికి వస్తారు. తలచుకొని అంతులేని బాధను అనుభవించ వల సిందే. మీవివాహం పూర్తి అసహ్యం పుట్టేసింది. మరో మనిషికి తనలో చోటులేదు. తను యింక భరించలేడు. పెళ్లి అన్న ప్రసు ఎత్తితే చాలు అతనికి, కోపం, ఈర్ష్య, దుఃఖం, భయం, ఏహ్యభావం— అన్నీ పుట్టుకొచ్చేయి.

కాని బంధువు లీ మన స్తత్వాన్ని గ్రహించ లేదు. వారు మళ్ళీ పెళ్లి ప్రయత్నాలు చేస్తూనే వున్నారు. కాని పూర్వానికి యిప్పటిలోకం తాలూకు అభిప్రాయం చాలా మారిపోయింది. చంద్రానికి పిల్లనివ్వడానికి అందరూ విముఖత చూపించేరు. అందరికీ భయం, ఒక అపనమ్మకం కలిగింది. చంద్రాన్ని పెళ్ళాడితే ఎవరయినా చచ్చిపోతారనే అను మానం అందరికీ కుదిరింది. ఎవరూ పిల్ల నిస్తామని ముందుకు

రాలేదు. చంద్రం జాతకం మంచిది కాదని, అతనికి వివాహం అచ్చిరాదని, అతనిని పెళ్లాడినవాళ్ళందరూ చస్తారని ఒక అపనమ్మకం, అపనింద అంతటా అల్లుకుంది.

అందరూ సంబంధాలకోసం వెతికి వెతికి విసుగెత్తి ఊరుకున్నారు. వీళ్ళంత గింజుకున్నారు గాని చంద్రానికి ఆ తలంపే లేదు. ఆ సంగతిని విని సంతోషించేడు. మరో హత్య తప్పించుకున్నాడు.

చంద్రం ఆలోచిస్తూ పడుకున్నాడు. అవతల గాలి బిమ్మిరించేస్తూంది. మబ్బులు కొట్టుకొంటూ వస్తున్నాయి. ఇలా వుండగా పనిమనిషి వచ్చి ఏదో అడగబోయి నుంచుంది. ఆమె యెప్పుడూ పనిచేసుకు పోవడమే గాని యిలా ఒక్కతే నుంచో లేదు. త నెప్పుడూ ఆమెను దగ్గరగా పరీక్షించలేదు. అంతే. ఆమె వయసులోనే వున్నా ఎన్నడూ తన దృష్టి కూడా అటువైపు పోలేదు. మొదట ఎందుకు చూస్తూందో అని పరధ్యానంతో ఊరుకున్నాడు. కాని ఆమె అలాగే నిలుచుని వుండడం చూసి, లేచి ఎందుకని అడిగాడు.

అయిదు రూపాయలు కావాలని ఆమె అడిగింది. ఇలా ఎన్నడూ మధ్యలో ఆమె అడగలేదు. కారణం అతనికి అనవసరం. అడక్కుండానే తీసి యివ్వాలనుకున్నాడు. ఇచ్చాడు సాదరంగా చూస్తూ.

బహుశా ఆమె మొహంలో, ఆమె వైఖరిలో ఏ భావం తనకు తోచిందో ఏమో! తెలీదు! మొత్తంమీద ఆమెతో ఎడతెగని చెలిమి కలిగింది.

ఇలా కొన్నాళ్ళు జరిగింది. పిదప ఆ పనిమనిషి తనతో తనతోటివాళ్ళను కొంతమందిని యింటికి చేర్చడం మొదలెట్టింది. రాను రాను రాకపోకలు కొందరికళ్ళా పడ్డాయి. ఎక్కడలేని పుకార్లూ బయలుదేరాయి. "ఆ వీధిలో సంసారుల మధ్య యిటువంటి అఘాయిత్యపుపనులు జరగకూడదని, వెంటనే ఎక్కడికయినా పోయి అక్కడ ఎలా ఏడ్చినా అభ్యంతరం లే"దని అందరూకలిసి చెప్పేశారు. ఇతను వేరే జవాబు చెప్పలేదు. తక్షణం కాళీచేసి వెళ్ళిపోయాడు.

ఒకప్పుడు మంచిగా వున్న చంద్రం యిప్పు డందరికీ చెడ్డవా డయినాడు. కావలసినన్ని అనుకుంటారు. అతడు యిప్పుడు ధూర్తుడు. పోకిరి. మంచిమనిషి కాడు. అందరి ఆడవాళ్ళనూ అదోలా చూస్తాడట. అసలు అతన్ని చూస్తే ఆడవాళ్ళందరూ ఆమడదూరంనుంచి చిట్లించుకొనిపోతారు. చంద్రానికి యివేమీ అవసరం లేదు.

ఏమి టిదని అడిగితే — "మనిషి జీవితం — ఏది లేక పోయినా జీవించలేడు" అని అంటాడు.

అవును, అతను వుత్తమనిషి. అతనికి వాంఛ కోరిక ఆశ మొదలైన వన్నీ వున్నాయి. అవి అతనికి సవ్యంగా

నరవేరే అవకాశం లేదు. అలా కలిగినంతకాలం అందరూ పుత్తములే! మరో దృష్టికి గాని, మరోదానికి గాని అవసరం వుండదు. ఇవన్నీ మంచిగానో, చెడ్డగానో ఏదోవిధంగా అనుభవిస్తూన్న తనతోటిమనుష్యులే — తనూ ఆ విధంగానే బ్రతుకుతూంటే తప్పుగా జీవిస్తున్నాడని, దుష్టుడని, మంచి వాడు కాదని అంటున్నారు.

అసలు ప్రపంచంలో మంచి అంటే ఏమిటి? చెడ్డ అంటే ఏమిటి ? ఎలాచేస్తే మంచివాడు ? ఎలా చేస్తే చెడ్డ వాడు ? నిజమయిన మంచితనానికీ చెడ్డతనానికీ కొన్ని మార్గాలూ- లేక అందరిదృష్టిలోనూ, మంచి అనిపించు కుందుకుగాని చెడ్డ అనిపించుకుందుకుగాని మరికొన్ని మార్గాలూ వున్నాయా అన్పిస్తుం దతనికి.

వేదాంతాలేవీ తనకు తెలియవు. తెలిసిందల్లా ఆవేళకు ఆ మనసుకు ఏం తోస్తే అది చెయ్యడమే. అందులో మంచి చెడ్డలు తనవి. దానిలో బాగోగులు తనకే. అనుభవానుభ వాలు తనవి. ఒకరి కెందుకు? త నేం చెయ్యగలడు? వేదాం తులూ, యోగులూ చెప్పే నిగ్రహము తనకు లేదు. అసలు తెలిసికొనే స్థితిలో లేడు.